

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

25ste JAARGANG, NUMMER 8, SEPTEMBER 1989

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

MASSA-STAKINGEN VAN RUSSISCHE MIJNWERKERS

In september van het vorige jaar hebben wij in *Daad en Gedachte* geschreven, dat 'perestroika' door de Russische vakbeweging het best zou kunnen worden gediend met een strijdbaar optreden, maar dat het de vraag is of een dergelijke houding wel het beeld zou kunnen wijzigen, dat ontstaan is door een vakbewegingspraktijk van zestig jaar trouwe dienst aan de Russische heersende klasse. Het zou, betoogden we, wel eens zo kunnen zijn, dat bij komende klassekonflikten leiders van een geheel nieuw type ontstaan.

Wat wij toen als mogelijkheid opperden heeft zich inmiddels voorgedaan. Eerst in Siberië, vervolgens ook in de Oeral en in de Oekraïne en daarna ook in andere delen van Rusland zijn tussen een half en de één miljoen mijnwerkers in staking gegaan voor meer loon, betere arbeidsvoorwaarden, meer inspraak en betere huisvesting. Dat alles zonder dat vakbonden het signaal tot die actie hebben gegeven of de leiding ervan hebben genomen. De mijnwerkers vormden stakingskomitees van onder op. Ze stonden zelf bij duizenden tegelijk op de pleinen van de Siberische mijnsteden en in het Siberische mijnbekken werden stakingskomitees niet ontbonden nadat de kompels de arbeid weer hadden hervat.

Klassestrijd – zo hebben wij dikwijls genoeg betoogd – heeft in het staatskapitalistische Rusland nooit ontbroken. Maar nu was er sprake van een stakingsgolf van een omvang en duur zoals Rusland sinds het begin van de jaren '20 niet of nauwelijks meer heeft gekend. Inderdaad, om een stakingsgolf ging het, om een snelle uitbreiding van de regio waar het begon naar andere kolendistrikten en met de dreiging zelfs van het overslaan naar andere bedrijfstakken dan alleen de mijnbouw.

De stakende mijnwerkers, zo heeft Gorbatsjov te kennen gegeven, deden een beroep op de spoorwegaarbeiders om zich bij hen aan te sluiten. Snelle inwilliging van vele der door de stakers gestelde eisen leidde bepaald niet meteen tot werkhervatting. Zelfs toen Moskou nog meer concessies deed dan aanvankelijk werd er in diverse mijnbekkens, zoals bijvoorbeeld in de Oekraïne, nog doorgestaakt. En zelfs de bewogen oproepen van een kritische figuur als Boris Jeltsin, die vanwege zijn kritische instelling en zijn onmiskenbare populariteit opeens goed genoeg en uiterst geschikt leek om bij de arbeiders vertrouwen te wekken, hadden allerminst het onmiddellijke resultaat dat men er van verwachtte.

Ruim een week nadat de staking in de Siberische mijnstad Mezjoeretsjensk uitbrak en op een moment dat in niet minder dan acht verschillende mijnbouwgebieden de arbeid was neergelegd, noemde Gorbatsjov, sprekende in de Opperste Sovjet, de mijnstakingen

„ernstig” en zelfs „zeer kritiek”. Hij voegde daaraan toe, dat er een situatie zou kunnen ontstaan, waarin maatregelen zouden moeten worden overwogen om de zaak niet uit de hand te laten lopen.

Met woorden als „ernstig” en „zeer kritiek” zei Gorbatsjov niets teveel. Er zijn als gevolg van dezelfde maatschappelijke ontwikkeling die tot ‚perestroika’ en ‚glasnost’ heeft geleid en die kennelijk een nieuwe fase in de kapitalistische verhoudingen inluidt, de laatste tijd voortdurend stakingen in Rusland aan de gang. Ook daar behoren zij, evenals in het westen, tot een normaal verschijnsel van de klassenmaatschappij. De mijnstakingen moeten echter de Russische regering en de Russische heersende klasse bijzonder dreigend voorkomen. Dat niet alleen omdat – zoals ooit door Rosa Luxemburg betoogd is – achter iedere staking in beginsel de revolutie loert, maar vooral omdat de overal opgerichte stakingskommissies niet zoveel greep op de massa van de stakers hebben, dat er naar hen geluisterd wordt wanneer ze, tegen de wil van die massa, tot werkhervatting oproepen.

De stakingen in de Russische mijnbouwgebieden ontleen hun betekenis ten eerste aan hun omvang en ten tweede aan de eensgezinde vaste wil waarvan de stakers blijk geven. Daar komt dan nog bij, dat ze zich volstrekt niet in de luren laten leggen met alle versleten argumenten die bij dergelijke gelegenheden ook in het Westen telkens weer worden opgedist. Dat de stakers, zoals van regeringszijde, maar ook van de kant van de metaalindustrie beweerd is, de economie in gevaar brengen, heeft op de betrokkenen weinig indruk gemaakt en ze hebben zich evenmin met een gedeeltelijke inwilliging van hun eisen meteen op de knieën laten dwingen.

Welk een grote kracht dergelijke massa-stakingen ontwikkelen kan worden afgeleid uit de snelheid waarmee men in Moskou gereageerd heeft. De stakers kregen vrijwel terstond al gedeeltelijk hun zin en toen dat niet genoeg hielp is de overheid een stap verder gegaan en kregen zij nog meer hun zin. En zoals altijd onder dergelijke omstandigheden ging de situatie desondanks hoe langer hoe meer naar een climax. Dat de Sovjet-media en dat ook Gorbatsjov en andere topfunctionarissen veel begrip voor de mijnwerkerseisen aan de dag hebben gelegd, is niet ‚verrassend’, zoals de Moskous korrespondente van *NRC/Handelsblad* schreef, maar houdt hiermee verband. Hoe meer macht arbeiders tijdens een bepaalde actie ontwikkelen, des te meer begrip toont de pers van die machthebbers doorgaans. Vandaar ook, dat beelden van de duizenden stakers die in Siberië en in het Donetsbekken in de Oekraïne de straat op waren gegaan, door de Russische televisie werden getoond.

In het partijgebouw in Donetsk vergaderden plaatselijke partijfunctionarissen gedurende meer dan anderhalf etmaal onafgebroken met leden van het stakingscommissie. Op het plein voor het imposante gebouw stond de massa in werkoverall met helm en mijnlamp zodat het partijgebouw min of meer een belegerde veste leek. Wat die massa vooral kenmerkte was haar gebrek aan vertrouwen, de diepgewortelde vrees, dat de inderhaast door Moskou gedane toezeggingen niet ernstig waren gemeend of op z’n hoogst alleen maar zolang ernstig gemeend waren als de stakers de druk op de ketel hielden.

De staking in de Siberische mijngebieden heeft tot gevolg gehad dat plotseling de ogen van de Russen (en van de hele wereld) op de omstandigheden zijn gericht waaronder de arbeiders aldaar moeten leven en werken. Erbarmelijke omstandigheden: een ontstellend tekort aan woningen, waardoor velen in barakken moeten wonen, overbevolkte scholen en ziekenhuizen, een groot gebrek aan winkels en onvoldoende of geen mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding. Het zijn omstandigheden die men alleen maar kan definiëren als die, welke ook ooit in het Westen bestaan hebben in de periode van de ‚oorspronkelijke accumulatie’, die door de grootst mogelijke roofoverval op de arbeidskracht wordt gekenmerkt. Die periode behoort in Rusland nog maar net tot het jongste verleden en in

sommige streken dus nog helemaal niet. Dat is de historische fase waarin het reusachtige land verkeert. De sociale onrust die er heerst of de kop opsteekt, is voor deze (overgangs)-fase kenmerkend. Wie hierop let beseft, dat de massa-staking van de Russische mijnwerkers bepaald niet de laatste staking van een dergelijke omvang zal zijn.

V. Poesjkin, een Russische docent aan de rijksuniversiteit van Groningen, heeft op 20 juli j.l. in een artikel in *NRC/Handelsblad* geschreven, dat er in Rusland sprake is van een 'oncontroleerbaar revolutionair élan'. Hij voegde hieraan toe, dat de bange vraag rijst – voor intellectuelen is het altijd een b a n g e vraag – „of Gorbatsjov genoeg verstand en geluk zal hebben om de revolutionaire situatie niet te laten escaleren tot een vernietigende revolutionaire uitbarsting . . . ” Wij vragen de professor op onze beurt, waar hij eigenlijk bang voor is en wat er, denkt hij, wel vernietigd zou kunnen er worden. Het huidige kapitalistische systeem van uitbuiting en onderdrukking toch zeker, is het niet? Nou en!

Dat die vernietiging in het verschiet ligt, daaraan twijfelen wij niet. Ieder systeem dat op de loonarbeid gebaseerd is bergt het risico in zich dat het op een goede dag door de loonarbeiders zal worden opgeheven. Hoe nabij die opheffing is kan niemand voorspellen. Zo nabij als men uit Poesjkins woorden eventueel zou kunnen afleiden stellig niet, geloven wij, ook al zijn er Russen die menen dat het in Rusland spoedig tot een uitbarsting zal komen. De proletarische revolutie – want daarom gaat het – heeft hoogontwikkelde produktieverhoudingen tot voorwaarde. Dat soort produktieverhoudingen ontstaan als gevolg van de klassegevechten die thans in Rusland aan de orde zijn. Wat er geschapen wordt is (nog) niet de omwenteling zelf, maar het terrein waarop deze eens zal worden bevochten.

— o —

WAT BIJ HET OVERLIJDEN VAN JANOS KADAR GEZEGD HAD MOETEN WORDEN

Uiterekend op dezelfde 6e juli j.l. dat de belasterde, valselijk beschuldigde en omgebrachte vroegere Hongaarse minister-president Imre Nagy door het Hooggerechtshof in Boedapest volledig werd gerehabiliteerd, stierf János Kádár, de man die meer dan wie ook voor de dood van Nagy verantwoordelijk was. Het was alsof het zo moest zijn, het scheen nog eens duidelijk onderstreept te moeten worden, dat de een slechts van 1956 tot 1988 zijn rol op het Hongaarse toneel kon spelen, doordat de ander er voorgoed en onherroepelijk van was verdreven en dat zelfs diens puur symbolische terugkeer op dat toneel voldoende was om de moordenaar voor altijd te doen zwijgen.

Deze speling van het lot is aan de burgerlijke journalisten niet ontgaan. Maar zij hebben er tevens op gewezen, dat de tegenstellingen tussen Nagy en Kádár veel geringer waren dan men mogelijkerwijs zou veronderstellen en dat de dood van de eerstgenoemde de uitkomst van een machtsstrijd was, niet die van een principiële konflikt. Zo men Kádár al niet kan karakteriseren als de man die uiteindelijk de politiek van Nagy uitvoerde, men kan wel op goede gronden beweren, dat hij, zo niet in alle, dan toch in bepaalde opzichten heeft weten te verwezenlijken wat Nagy min of meer voor ogen zweefde. Onder Kádárs bewind werden in Hongarije hervormingen doorgevoerd waardoor dit land zich vele jaren lang duidelijk en opvallend onderscheidde van alle overige staten in het oostblok. Private ondernemingen en vrije handel werden toegelaten. Er werd een begin gemaakt met persvrijheid en er was tenslotte ook sprake van zoiets als een nog uiterst

schuchtere oppositie. Maar de burgerlijke pers, die dit alles bij Kádár's overlijden breed heeft uitgemeten en hem tot zoiets als de testamentsvoltrekker van de Hongaarse revolutie van 1956 bombardeerde, zag één belangrijk ding over het hoofd. Dientengevolge verzweeg zij wat bij het overlijden van Kádár gezegd had moeten worden.

Waar de burgerlijke pers niet het minste oog voor heeft gehad is dit, dat Imre Nagy niet de exponent, niet de verpersoonlijking is geweest van de Hongaarse revolutie van 1956. Nagy is weliswaar een ogenblik door de revolutionaire vloedgolf omhoog geheven, maar hij bleef meteen daarop in het golfdal achter. Waar Nagy naar streefde was datgene waar de revolutie één of twee dagen eerder naar toe leek te koersen; toen Nagy zijn politiek bijstelde wilde de revolutionaire massa al weer veel en veel verder gaan dan zij nog maar kort tevoren wilde. Wat Nagy voor ogen stond, dat was een soort van Hongaarse 'lente' lang voor er in Tsjechoslowakije van de 'Praagse Lente' sprake was, een soort van perestrojka lang voordat die in Moskou of beter in Novosibirsk was uitgevonden, een soort van Hongaarse 'glasnost' lang voor er in Rusland ook maar iemand was die daar van droomde. Maar in oktober klopte in Boedapest geen liberalisering, geen hervorming van het bolsjewistische systeem aan de deur, maar de ópheffing daarvan door de arbeidersmacht. De proletarische revolutie diende zich aan, niet de voltooiing van de burgerlijke.

János Kádár was als minister toegetreden tot de regering van Imre Nagy. Maar de omstandigheden waaronder dat geschiedde werpen echter geen bijzonder gunstig licht op Kádár's karakter of persoonlijkheid. De avond vlak voor het Russische ingrijpen in Hongarije vergaderde het kabinet van Imre Nagy in tegenwoordigheid van de Russische ambassadeur Andropov. De ene na de andere minister zegde Nagy zijn volledige steun toe. Kádár zei bij die gelegenheid: „Wat mij persoonlijk overkomt is van geen belang. Maar als een Hongaar ben ik bereid te vechten. Als uw tanks Boedapest binnenkomen zal ik de straat opgaan en er met m'n blote handen tegen vechten.” Toen Nagy de volgende ochtend ontwaakte, hoorde dat dat János Kádár Boedapest verlaten had en naar de Russen was overgelopen ¹⁾. Niet omdat hij in het geniep een tegenstander van Nagy en diens beleid was verliet hij de hoofdstad om in Szolnok een tegenregering te vormen. Hij deed het, omdat de regering-Nagy bezig was iedere greep op de gebeurtenissen te verliezen. Tegen de weg die Nagy bewandelen wilde kon Kádár, gezien de weg die hij later zelf insloeg, misschien wel enkele, maar bepaald geen onoverkomelijke bezwaren koesteren. De revolutie echter volgde een heel andere weg. De arbeidersraden waren hard bezig de enige machtsfactor in het land te worden en arbeidersraden boezemden Kádár, die géén stalinist maar wel een overtuigd leninist mocht heten, de grootst mogelijke vrees in.

Samen met de Hongarije binnenrukkende troepen heeft Kádár de arbeidersrevolutie een halt toegeroepen en om zeep geholpen. Hij is niet de testamentsvoltrekker van de Hongaarse revolutie geworden, hij is haar moordenaar geweest en hij is vervolgens de moordenaar van Nagy geworden omdat hij met de valse beschuldigingen tegen Nagy de moord op de revolutie zocht te rechtvaardigen. Wat Nagy de kop kostte was niet het feit, dat hij de macht van de stalinisten als Rákosi of Gerö overnam, doch het feit dat hij er niet in slaagde de macht in handen te nemen die zij verloren hadden. Kádár slaagde daar wél in, op het nippertje, langs een omweg en met steun van Russische tanks. Eenmaal in het zadel wist hij tegenover Moskou een zekere onafhankelijkheid te verwerven. In *NRC/Handelsblad* is hij om die reden iemand met staatsmans kwaliteiten genoemd. Wij beschouwen hem eerder als iemand met de 'kwaliteiten' van de moordenaar van de Duitse revolutie in de jaren na de eerste wereldoorlog, de 'bloedhond' Gustav Noske.

1) Zie Tibor Meray: *Thirteen days that shook the Kremlin*, Londen 1958, blz. 194.

VERPLEEGKUNDIGEN EN VERZORGENDEN HIELDEN EEN KATER OVER AAN DE VAKBEWEGING

Wat de verpleegkundigen en verzorgenden met hun even spektakulair als dapper volgehouden actie ook bereikt mogen hebben, n i e t datgene waarvoor zij in beweging zijn gekomen en dat zelfs op geen stukken na. Weliswaar heeft men uit de kranten, uit de mond van overheidsfunctionarissen, van de kant van de vakbond(en) en uit soortgelijke bronnen kunnen vernemen, dat er uiteindelijk – en omdat ook verpleegkundigen en verzorgenden op 6 september naar de stembus gaan (of niet, zeggen wij) – een ‚doorbraak’ is gekomen, maar die doorbraak stelt, bij nadere beschouwing, bepaald niet zo heel veel voor. Wie meent dat er alle reden is om zich over de nieuwe cao voor het ziekenhuiswezen te verheugen, hoort tot degenen die blij zijn met een dode mus. Wie meent dat hij of zij er zich tevreden mee moet stellen heeft kennelijk niet in de gaten, dat de vakbeweging er in geslaagd is haar leden akkoord te laten gaan met een wel bijzonder armzalig kompromis.

Tot degenen die dat wel degelijk in de gaten heeft behoort een verpleegkundige uit Alkmaar, die in een ingezonden stuk in *De Volkskrant* van 8 juli j.l. op heldere wijze uiteengezet heeft waarom het cao-pakket bitter weinig om het lijf heeft. Dat cao-pakket bevat drie onderdelen. Het voorziet in een algemene loonsverhoging voor alle werknemers van drie pct. en een extra toeslag van gemiddeld 1,25 pct. voor de 80.000 werknemers met onregelmatige diensten, voornamelijk de verplegenden en verzorgenden. Daarnaast hebben de (demissionaire) minister De Koning en staatssecretaris Dees een bedrag van f 130 miljoen in het vooruitzicht gesteld voor maatregelen die de werkdruk moeten verminderen en tenslotte zijn afspraken gemaakt ter verbetering van het arbeidsmarktbeleid, maatregelen die ertoe moeten leiden de animo voor het vak verpleging weer te doen toenemen.

De laatste twee onderdelen kan men – met een tikkeltje realisme – als toekomstmuziek typeren. Maar hoe zit het met de toegekende percentages? Komen de verpleegkundigen en verzorgenden niet in totaal op 4,25 pct. en dus niet zo heel ver meer van de vijf procent die zij – als eerste wegwerking van hun salarisachterstand van twaalf procent – verlangden? Vergeet het maar, zegt Paul Koenders uit Alkmaar, die er nadrukkelijk op wijst, dat de loonsverhoging van 3 procent mede betaald wordt door een verlaging van de pensioenpremie die 1,74 procent oplevert, een verhoging die de VVIO terecht een ‚sigaar uit eigen doos’ heeft genoemd.

Het is uit de berichtgeving niet helemaal duidelijk, waarom er de ene keer van 3 pct. verhoging en de andere keer van 3,5 pct. wordt gesproken. Koenders doet dat ook. Maar dat verandert weinig of niets aan de kracht van zijn argumenten. Hij schrijft:

„Wanneer je de 1,74 procent, die de pensioenpremieverlaging oplevert, aftrekt van de 3,5 procent, blijft er 1,76 procent over. Minus de 0,75 procent die er (als aanbod) al lag, hebben we dus 1 procent extra gewonnen sinds het begin van de akties Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat de AbvaKabo en het CFO de verpleegkundigen en verzorgenden hebben gebruikt als stormram voor de gehele cao en zo mogelijk als trendsetter voor andere sectoren. Er is konsekwent geweigerd aandacht te besteden aan de achterliggende oorzaken om in aktie te komen. De AbvaKabo doet alles om de VVIO de wind uit de zeilen te nemen. Maakt plannen voor akties zonder overleg, probeert akties in instellingen tegen te houden en zet de hele propagandamachine aan het werk om te verhullen dat het hier niet gaat om een normaal cao-konflikt. De Nederlandse Maatschappij voor Verpleegkunde wordt nog eens flink afgezeken. Krachtenbundeling van verpleegkundigen en verzorgenden in de

NMV wordt sterk afgewezen. Midden in de aktie-periode kondigt de AvaKabo een vakantiestop aan. De bonden zijn ingegaan op doorzichtige pogingen van Lubbers om de zaak te sussen vóór de verkiezingen. Ik voel mij als verpleegkundige misleid en gebruikt voor andere doeleinden dan waarvoor ik in eerste instantie in verzet ben gekomen. Alleen wanneer wij ons als verpleegkundigen en verzorgenden onderling niet langer laten verdelen zullen wij in staat zijn een structurele positieverbetering te bewerkstelligen."

In dezelfde editie van *De Volkskrant* spuwt een andere verpleegkundige zijn gal over het door de bonden gevolgde beleid. Uit diens ingezonden stukje, dat er al evenmin om liegt, citeren we het volgende:

„De AbvaKabo zegt almaar dat er zorgvuldig aktie gevoerd moet worden. Van een zorgvuldige bond hebben ze kennelijk nog nooit gehoord. De AvaKabo doet veel te weinig voor de werkers. Op die bewuste landelijke aktiedag zegt een van de bobo's (bedoeld zijn de bonzen uiteraard – D&G) dat er met 1,5 procent genoeg moet worden genomen. Zestigduizend mensen laten ze in de kou staan. Zorgvuldig? Volgens zet de bond in alle kranten een advertentie dat n i e t wordt afgeweken van de 5-procent-eis. En jawel hoor, men gaat akkoord met 3 tot 4,5 procent. De advertentie blijkt dus van geen enkele waarde. Het heeft alleen maar véél geld gekost. Le dengeld, ja. Zorgvuldig? De AbvaKabo heeft de slogan „5 procent voor een gezonde cao". Die moet nu anders gelezen worden: „5 procent voor een gezonde AbvaKabo". De ledenwinst is binnen en bekijk het verder maar."

De laatst geciteerde inzender begint zijn in *De Volkskrant* geplaatst stukje met de woorden: „Het zal je bond maar wezen. Ik ben boos op de AbvaKabo en niet zo'n klein beetje ook." De oorzaak van zijn boosheid is deze, dat hij zich blijkbaar over de bond en de vakbeweging in het algemeen ten onrechte illusies heeft gemaakt.

Op maandag 10 juli werd in een ziekenhuis ergens in Nederland, evenals in andere ziekenhuizen, een aktiekrant van de AbvaKabo, de CFO en andere organisaties verspreid. In die aktiekrant stond telkens weer, op verschillende pagina's, met in kleur gedrukte grote letters te lezen, dat men „samen aan de slag zou blijven voor 5 pct". Maar op het moment dat die krant aan verpleegsters en verzorgsters werd uitgereikt, w a s de vakbeweging al niet meer aan de slag voor 5 pct. en had men het weinig voorstellende kompromis al lang aanvaard. Met andere woorden: het optreden van de vakbeweging was bedrog en er alleen maar op gericht om leden te winnen. Voor zover in die aktiekrant verslag werd gedaan over het begin en het verloop van de aktie, muntte dat verslag uit door het geven van een valse voorstelling en het verzwijgen van de alleszins bedenkelijke rol die de bonden daarbij hebben gespeeld.

Ergens op pag. 1 van die aktiekrant lezen we:

„Alleen als je geen benul hebt van de taken en verantwoordelijkheden van de werknemers in de gezondheidszorg durf je de rechtvaardige eisen hooghartig af te wijzen . . ."

Je wrijft werkelijk je ogen uit bij zoveel brutaliteit. Het is uitgerekend de vakbeweging geweest, die de eis van 5 pct. belachelijk en overdreven heeft genoemd en die – dodelijk geschrokken – er pas (zogenaamd) achter is gaan staan na die geslaagde manifestatie van verpleegsters in Utrecht op 11 februari. T o e n zijn de akties begonnen, n i e t op de derde april zoals de aktiekrant beweerd om het optreden van de bonden met de mantel der liefde (en van de zwendel) te bedekken.

SOLIDARNOSC EN JARUZELSKI HAND IN HAND?

Zowat negen jaar na zijn ontstaan heeft het Poolse vakverbond ‚Solidarnosc’ dan tenslotte de positie veroverd waartoe het — ondanks de schijn soms van het tegendeel — van het begin af aan was voorbestemd: die van de hoeder van de klassenvrede, die van de organisatie die beter dan welke ook in staat is om sociale onrus te voorkomen of in ongevaarlijke banen te leiden. Voorbij zijn de dagen dat Walesa, Kuron of Michnik in de gevangenis zaten, weinig herinnert meer aan de tijd dat ‚Solidarnosc’ als een verboden organisatie ondergronds moest gaan. En al zitten de vertegenwoordigers van het nu officieel erkende en gewaardeerde vakverbond nog niet in de regering, aan generaal Jaruzelski ligt dat niet. In een vraagesprek met het partijblad *Trybuna Ludu* heeft hij het als officiële oppositie fungerende ‚Solidarnosc’ dringend opgeroepen deel te nemen aan een nieuw te vormen regering. Dat ‚Solidarnosc’ het desbetreffende aanbod terstond met beslistheid heeft afgewezen heeft geen andere reden dan deze, dat men wel samen met Jaruzelski wil marcheren, maar ernstige bedenkingen heeft om dat hand in hand te doen.

„Ondanks alles mag in generaal Jaruzelski heel erg graag”, heeft Lech Walesa onlangs verklaard. Jaruzelski heeft zijn waardering niet zo duidelijk uitgesproken maar denkt, mag men aannemen, thans niet anders over Walesa dan Walesa over hem. Een en ander tekent de situatie en dat er verdeeldheid in de gelderen van ‚Solidarnosc’ is ontstaan en al evenzeer verdeeldheid binnen de regering en onder haar direkte volgelingen heeft in beide gevallen dezelfde reden. Te nauwe samenwerking, anders gezegd: een nauwe samenwerking die zich al te duidelijk manifesteert, levert het gevaar op dat het moeilijk zal worden zijn greep op de wederzijdse achterban te houden.

Jaruzelski is in juli j.l. tot president van Polen gekozen dank zij de stem van een parlementslid van ‚Solidarnosc’ en mede doordat maar liefst 29 leden van dat vakverbond niet tegen hem hebben gestemd doch zich van stemming hebben onthouden. Dat heeft binnen ‚Solidarnosc’ tot spanningen geleid. „Aan de basis”, zo heeft een afgevaardigde van ‚Solidarnosc’ uit Wroclaw gezegd, „verwacht men van Jaruzelski weinig goeds. Polen beleeft zijn laatste dagen van sociale vrede.

„Aan de basis”, zo zei hij. Het kan slechts betekenen dat de top zich anders opstelt. En het blote feit van onrust bij de massa en bij de achterban onderstreept op duidelijke wijze dat ‚Solidarnosc’ geroepen is de bedreigde sociale vrede zo goed mogelijk te handhaven. Indien voor Jaruzelski even onverhoopt als voor Walesa de klassenvrede plaats mocht maken voor klassenstrijd, dan zal het niet aan ‚Solidarnosc’ hebben gelegen. In het begin van dit jaar heeft Walesa aan veel stakers in Polen verteld, dat ze hun aktie moesten beëindigen. Zo nodig zal hij het in het verdere verloop van dit jaar opnieuw vertellen aan ieder die de arbeid neerlegt.

Tot nu toe hebben dergelijke oproepen van Walesa succes gehad. Hoe zal het in de naaste toekomst daarmee gesteld zijn? Dat valt natuurlijk onmogelijk te voorspellen. Ook in het jongste verleden hebben stakende Poolse arbeiders er al blijk van gegeven, dat wat hun betreft, een Walesa die bij dergelijke gelegenheden tot werkhervatting oproept, hun ‚de kont kan kussen’. Eén ding lijkt echter zeker: hoe dichter de arbeiders in Polen Walesa en Jaruzelski naast elkaar zien staan, des te minder zullen zij geneigd zijn om naar het gefluit van vogelaar Walesa te luisteren. In dat licht moet ons inziens de uitspraak van de fractieleider van ‚Solidarnosc’ in het Poolse parlement zó beschouwd worden, dat ‚Solidarnosc’ best bereid is om regeringsverantwoordelijkheid te dragen, maar niet als deelnemer aan een koalitieregering of een zogenaamde regering van ‚nationale eenheid’.

Of president Jaruzelski er spoedig toe zal overgaan om aan ‚Solidarnosc’ te vragen zélf een regering te vormen, staat te bezien. Daar ook hij rekening met zijn achterban

moet houden zal het er wel niet op korte termijn van komen. Maar als het ooit zover komt, zou best eens kunnen blijken, dat juist onder een regering die enkel uit vertegenwoordigers van 'Solidarnosc' bestaat, de klassenvrede meer kansen heeft dan onder wat voor regering en wat voor regiem dan ook.

— o —

EEN 'WILDE' STAKING BIJ TWEE DAGBLADEN

Kort nadat in het begin van dit jaar de werknemers in de grafische industrie in staking waren gegaan en daarmee een loonsverhoging en enige verbetering van de arbeidsvoorwaarden hadden afgedwongen, publiceerde de Nederlandse Dagblad Unie (NDU) de financiële resultaten van deze onderneming over 1988. Op de redakties van het *Algemeen Dagblad* en *NRC/Handelsblad*, twee kranten die door de NDU worden uitgegeven, ontdekte men, dat de winstcijfers dusdanig waren, dat er ook voor de journalisten van deze bladen alle kans was op een succesvolle loonactie. De betrokken journalisten eisten onder meer de betaling van een dertiende salarismaand. Ze meenden dat ze daar des te meer recht op hadden, aangezien de redactie van *Elsevier* al geruime tijd een dertiende maand uitbetaald kreeg en het onduidelijk was om welke reden er binnen een en hetzelfde concern met twee maten werd gemeten. Daarnaast waren er ook andere eisen.

Als gevolg van de acties der genoemde redakties zijn de twee Rotterdamse kranten van de NDU enkele keren niet verschenen. Dat gebeurde dan op tijdstippen die van tevoren niet waren aangekondigd en die zodanig op het laatste moment waren gekozen, dat de uitgever er de meeste pijn aan beleefde. De feitelijke staking kon formeel niet eens als zodanig worden beschouwd, althans zeker niet de actie bij het *Algemeen Dagblad*. De redactieleden kwamen, net als altijd, in het gebouw aan de Rotterdamse Westblaak opdagen. Maar in de middaguren bijvoorbeeld werd er opeens niet meer gewerkt, maar uitvoerig beraadslaagd over wat er te doen stond om de directie — en dan vooral de halsstarrige hoofddirectie in Amsterdam — tot toegeven te bewegen. Die beraadslaging werd dan gerekt tot laat in de middag of vroeg in de avond, dat wil zeggen juist tot in die uren waarop de verschijning van dit landelijke ochtendblad pleegt te worden voorbereid. Was de beraadslaging afgelopen, dan was het te laat geworden om de krant nog te doen verschijnen.

De acties werden volstrekt niet gesteund door de vakvereniging van de journalisten. Het was een volstrekt 'wilde' actie, spontaan van start gegaan. Het was ook de allereerste keer, voor zover wij hebben kunnen nagaan, dat journalisten in Nederland een dergelijke actie hebben gevoerd. En dat de redactieleden van een eerbiedwaardig liberaal blad als *NRC/Handelsblad* eraan hebben deelgenomen, wil wel het een en ander zeggen. Overigens: juist op de redactie van die krant was er een journaliste die weinig aanstalten scheen te maken zich bij de actie aan te sluiten. Het was iets dat de overige redactieleden bevreemde, aangezien van juist deze kollega bekend was, dat ze voorheen 'kommunistische' opvattingen had gehuldigd. „Moet jij uitgerekend tot solidariteit worden gemaand?“, werd haar gevraagd. Toen pas schaarde ze zich in de rij van de aktievoerenden.

De dertiende maand hebben de aktievoerenden overigens niet gekregen. Maar wel een financiële verbetering die — in geld uitgedrukt — niet al te veel afweek van wat er werd geëist.

— o —

IN WELKE RICHTING GAAT DE ONTWIKKELING VAN DE CHINESE VOLKSREPUBLICK?

De allerjongste gebeurtenissen in de Chinese Volksrepubliek hebben vanzelfsprekend diverse vragen opgeworpen. Bijvoorbeeld: is Deng Xiaoping, die ooit door een van zijn biografen 'de vernieuwer van China' is genoemd, inderdaad de uitgesproken representant van een nieuwe managersklasse die hoe langer hoe meer de plaats is gaan innemen van de partijbureaucratie? Wat is precies de betekenis van het optreden van de studenten in Peking en in andere Chinese steden en wat wil het zeggen, dat deze demonstrerende studenten ijveren voor *politieke* democratie? Het antwoord op deze en andere, soortgelijke vragen kan slechts verkregen worden via een zorgvuldige analyse, waarbij wordt uitgegaan van de *werkelijke* maatschappelijke verhoudingen in China.

Een analyse waarbij daarvan geen sprake is, troffen we onlangs onder meer aan in het blad *Rode Morgen* dat wordt uitgegeven door een zich „communistisch” noemende maoïstische groep. In de desbetreffende, aan China gewijde beschouwing wordt de Chinese Volksrepubliek gekarakteriseerd als een „socialistisch” land en wordt de zogenaamde „kulturele revolutie” als „massa-mobilisatie tegen kapitalistisch herstel” gedefinieerd. Deng en diens naaste medewerkers worden afgeschilderd als „een klik die de verworvenheden van de kulturele revolutie ongedaan maakte”. Onder Dengs bewind, zo heet het, werd „de heerschappij van de bureaucraten hersteld”.

Bij de economische hervormingen die de laatste 10 jaar in China zijn doorgevoerd plaatste *Rode Morgen* vraagtekens, zo lezen we in het nummer van 31 mei j.l., maar „het beleid van de Chinese kommunistische partij in de afgelopen jaren en de reactie op het volksverzet” heeft bij de groep die *Rode Morgen* uitgeeft aanleiding gegeven tot de vraag „of in China de arbeidersklasse nog aan de macht is”.

Naar onze opvatting is in China de arbeidersklasse nog nooit aan de macht geweest. Van socialisme was nimmer sprake, noch onder Mao, noch onder diens opvolgers. De produktieverhoudingen die gedurende veertig jaar in de Chinese Volksrepubliek hebben bestaan zijn kapitalistische produktieverhoudingen en de Chinese maatschappijvorm is die van het staatskapitalisme.

Ziet men de zaken zo, dan komt men haast vanzelfsprekend tot een geheel andere beoordeling van wat er onlangs in China is geschied dan *Rode Morgen*. Wij zullen in ons oktobernummer uitvoerig op de Chinese ontwikkelingen terugkomen. In het oktobernummer, omdat het op 1 oktober precies veertig jaar geleden is, dat de Chinese bolsjewieken de overwinning behaalden in hun strijd tegen het regiem van Tsjang Kai-sjek en de Kwomintang. Aan dat feit zal daarginds ongetwijfeld aandacht worden besteed. Wij zullen de gelegenheid aangrijpen om nogmaals – uiteraard in beknopte vorm – de politieke ontwikkelingen in China aan de maatschappelijke ontwikkelingen te meten.

Daarop vooruitlopend willen wij hier enkele korte kanttekeningen plaatsen. Deze in de eerste plaats, dat wie ervan uitgaat, dat de Chinese maatschappij een kapitalistische maatschappij is en was omdat er geproduceerd wordt op basis van de loonarbeid, niet zal spreken van een „herstel van de loonslavernij”, gelijk *Rode Morgen* doet. In de bewuste paragraaf waar dat gebeurt (nummer van 31 mei, blz. 7) wordt het onderscheid tussen kapitalisme en socialisme aldus omschreven, dat „in het kapitalisme de arbeider enkel uitbuitingsobject is”. „In het socialistische China ten tijde van Mao Zedong”, zo laat men daarop volgen, „. . . gingen de arbeiders deelnemen aan de leiding van het bedrijf. Het socialistische principe, dat de produktie de arbeider dient, kwam tot uitdrukking in het recht op werk voor iedereen. Arbeiders konden niet ontslagen worden . . .” Enz. Waarover wordt gezwegen is, dat het fundamentele verschil tussen kapitalisme en socialisme

hierin bestaat, dat onder het socialisme de *loonarbeid* is verdwenen. Wat *Rode Morgen* verzuimt te vermelden: het kapitalisme stelt de loonarbeid voorop, zoals de loonarbeid het kapitalisme vooropstelt. Als *l o o n a r b e i d e r* is de arbeider uitbuitingsobject.

In de tweede plaats: een dergelijke kijk op de Chinese samenleving houdt niet alleen in, dat men het optreden en fungeren van Deng Xiaoping anders bekijkt dan *Rode Morgen*, maar ook een andere zienswijze huldigt voor wat betreft het optreden van de studenten en de eisen die zij hebben gesteld. Zeker, evenals genoemd blad, constateren ook wij verschillende stromingen onder de demonstranten. Maar over de betekenis daarvan denken wij verschillend. Deng Xiaoping beschouwen wij niet als een „bureaukraat”, maar juist als een tegenstander van de partijbureaucratie. De opvattingen van *Rode Morgen* zijn wat dat betreft niet alleen ongenueanceerd, maar bovendien tegenstrijdig aangezien Deng, die het ene ogenblik als bureaukraat wordt gedoodverfd, het andere ogenblik – en dan terecht – als woordvoerder van de managers wordt gezien.

Naar onze mening is de toenemende invloed en macht van de managers een onvermijdelijk gevolg van de kapitalistische ontwikkeling in China, die allerminst van gisteren of eergisteren, maar al van voor het tijdperk van Mao Zedong dateert. Aan wie het zo ziet wordt uiteraard onmiddellijk de vraag gesteld in hoeverre de gebeurtenissen van begin juni een terugdraaiing van de economische hervormingen betekenen. Ons antwoord luidt, dat die hervormingen op de duur niet kunnen worden teruggedraaid en dat hervormingen in de economische onderbouw uiteindelijk onherroepelijk tot veranderingen in de politieke bovenbouw moeten leiden. Het meest kenmerkende van dergelijke veranderingen in de politieke bovenbouw zal een sterk verminderde invloed en betekenis van de partijbureaucratie zijn.

Het is mogelijk dat bepaalde stromingen in China dromen van een terugkeer tot Mao Zedong. Wij houden dat voor een onmogelijkheid hoe hevig er voor een dergelijke terugkeer ook zou worden gestreden.

— o —

GORBATSJOV BESCHOUWT PERESTROIKA ALS EEN SOORT VAN KLASSIEKE FRANSE REVOLUTIE

Tijdens een officieel, maar kort, bezoek aan Frankrijk richtte Michail Gorbatsjov zich op woensdag 5 juli j.l. met een tamelijk lange toespraak tot Franse studenten, intellectuelen, politici en journalisten. Hij voerde het woord in de Sorbonne, de Parijse universiteit waarin meer dan twintig jaar geleden de studenten leninistische en maoïstische krantjes uitventten en daarbij verkondigden dat „de verbeelding aan de macht” was of op z'n minst aan de macht moest komen. Om Gorbatsjov te kunnen volgen had de goede verstaander, zoals immer, aan een half woord genoeg en geen verbeelding nodig.

Gorbatsjov noemde Perestroika „een revolutie” en deze, thans in Rusland aan de gang zijnde revolutie zal, zo zei hij, op hetzelfde punt uitkomen als de Franse, de Franse van 1789 wel te verstaan, de klassieke Franse revolutie, die „vrijheid, gelijkheid en broederschap” in haar vaandel had geschreven. Een van de intellectuelen onder zijn gehoor noemde de Russische gast na afloop „een liberale en realistische geest”. Daarmee sloeg hij, menen wij, de spijker op de kop. Want nadat men zo’ zeventig jaar lang – eerst vanuit Petrograd en vervolgens vanuit Moskou – luidkeels geroepen heeft, dat men daarginds heel ergens anders uit zou komen dan op het punt waar de Franse burgerlijke omwenteling uitkwam, getuigt het bepaald van realisme om thans ronduit te verklaren dat dát

alleen maar verbeelding is geweest.

„Op hetzelfde punt uitkomen” . . . simpeler en duidelijker kan het nauwelijks worden gezegd als men wil toegeven, dat ook de Russische revolutie de weg heeft vrijgemaakt naar een kapitalistische samenleving en dat de daarbij behorende maatschappelijke verhoudingen de burgerlijke verhoudingen zijn. De vrijheid waarvan tijdens de Franse revolutie werd gerept, is nooit iets anders dan de vrijheid van warenbezitters en de vrijheid van uitbuiting geweest. Wat onder gelijkheid werd verstaan, was de politieke gelijkheid voor de wet. De broederschap tenslotte bleek de spitsbroederschap van het kapitalistische ondernemersdom te zijn. Daar zweeg Gorbatsjov over, maar dat hoefde hij ook niet toe te lichten of te verduidelijken. Dat weet iedereen in West-Europa al zo'n kleine tweehonderd jaar. Wat in het bijzonder heel wat Westeuropese intellectuelen niet geweten hebben, dat is de ware aard van de Russische produktieverhoudingen. Daaromtrent heeft Gorbatsjov hen dan nu ingelicht op een wijze, waarmee in het bijzonder Fransen geen enkel probleem kunnen hebben.

— o —

EEN DISKUSSIE OVER DE VERHOUDING TUSSEN HET DENKEN EN DE MAATSCHAPPIJ

In de loop van de achter ons liggende zomer werd er in een programma van de Duitse televisie van gedachten gewisseld over het, aldus aangekondigde, onderwerp: „Marx, Lenin en Gorbatsjov”. Aan de discussie werd deelgenomen door twee Duitse filosofen, een Duitse politicoloog en een Duitse publicist. Als gast was aanwezig de Russische filosofe Nelly Motroschilowa, lid van de Sowjetakademie van Wetenschappen.

Van het aangekondigde onderwerp kwam nauwelijks iets terecht, of beter gezegd, in het geheel niets. De opvattingen van Marx werden niet ter sprake gebracht; zijn naam viel slechts éénmaal en dan nog zeer terloops. Over Lenin werd praktisch niets gezegd, van Gorbatsjov werd niet gerept. Niettemin was de uitzending belangwekkend. Dat kwam door hetgeen door de Russische gast werd opgemerkt omtrent de verhouding tussen het denken en de maatschappij.

De Duitse deelnemers aan het gesprek merkten de een na de ander op, dat er op het ogenblik in Rusland geheel andere filosofische opvattingen worden gehuldigd dan een aantal jaren geleden. Van wat daarginds tot voor nog niet zo lang geleden onder ‚marxisme’ werd verstaan schijnt weinig meer over te zijn, zo constateerden zij. Door mevrouw Motroschilowa werd dat bevestigd. Vervolgens vroegen de Duitsers of er thans in Rusland soms op een soortgelijke wijze geredeneerd werd als door ‚westerse marxisten’ werd gedaan. Hoe of zij dat bedoelden en welke zich ‚marxist’ noemende filosofen zij daarbij op het oog hadden bleef duister. Maar mevrouw Motroschilowa vroeg niet om een nadere toelichting. Ze haasste zich de vraag bevestigend te beantwoorden.

Als dat haar enige bijdrage aan de discussie zou zijn geweest, dan zouden wij er hier beslist geen aandacht aan schenken. Wat naar onze mening haar betoog interessant maakte, was haar nadrukkelijke opmerking, dat niet een nieuwe wijze van denken of een nieuwe filosofie een stevige stimulans voor perestroika of glasnost had gevormd, maar dat omgekeerd maatschappelijke veranderingen tot een andere denkwereld hadden geleid.

Uit al hetgeen mevrouw Motroschilowa opmerkte vielen twee konklusies te trekken.

Ten eerste, dat – zoals zij ook vaststelde – het denken van de filosofen, welke filosofen ook, altijd de maatschappelijke verhoudingen weerspiegelt en dat iedere denker altijd een kind van zijn tijd is. De opvattingen die in Rusland tot voor kort opgeld deden kunnen, zoals zij ook toegaf, alleen maar uit de bestaande verhoudingen worden verklaard. De tweede konklusie, die zij niet trok, maar die desondanks in haar uiteenzetting lag opgesloten, is deze dat indien het huidige Russische denken meer overeenkomst vertoont met de denkwereld van wie dan ook in het Westen, dat hieruit moet worden verklaard, dat de maatschappelijke ontwikkeling in Rusland ertoe heeft geleid dat de kapitalistische samenleving daar de tot dusver ginds bestaande mythen niet langer kan gebruiken en bezig is ze op te ruimen.

Voor Rusland geldt wat – naar wij elders in dit nummer betogen – ook voor China geldt: het land maakt geen ontwikkeling van socialisme naar kapitalisme door, het ontwikkelt zich van een door de partijbureaucratie beheerste samenleving naar een managermaatschappij. Die ontwikkeling heeft mede het aanzijn geschonken aan nieuwe denkwijzen. Dat die nieuwe denkwijze, zoals de vier Duitse deelnemers aan het tv-programma meenden, 'westers marxisme' zou moeten worden genoemd aarzelen wij te onderschrijven. Weliswaar zijn wij ervan overtuigd, dat naarmate de klassentegenstellingen in Rusland tot fellere klassenstrijd voeren, die klassenstrijd ook tot bepaalde maatschappelijke opvattingen zal leiden evenals dat in het verleden in Westeuropa is geschied. Maar dat de huidige Russische filosofen dat soort opvattingen al vertolken betwijfelen wij.

Niettemin: voor iedereen die in alle onschuld ten onrechte gelooft, dat nieuwe opvattingen het proces van maatschappelijke ontwikkeling in Rusland voorwaarts drijven waren de opmerkingen van Nelly Motroschilowa leerzaam. Ze bevestigden onbedoeld de kritische analyse van diegenen, die immer hebben beweerd, dat het Russische staatskapitalisme aan dezelfde maatschappelijke ontwikkelingswetten gehoorzaamt als welk kapitalisme ook.

– o –

DE RUIF VAN LECH WALESA IS BLIJKBAAR OVERVOL

In 1980, tijdens de stakingen in Gdansk, zag ik Lech Walesa voor het eerst op de t. v. Vanaf die tijd is hij niet meer uit de belangstelling verdwenen en verschijnt zijn beeltenis herhaaldelijk op het beeldscherm. Walesa die het V-teken maakt; Walesa aan de Ronde Tafel; Walesa hier en Walesa daar, met een kardinaal zowel als met generaal Jaruzelski. Maar elke keer dat ik hem zie krijg ik de indruk dat hij weer wat dikker is geworden. Nu zie je hem zo vaak op de tv, dat de geleidelijke verandering niet zo erg opvalt. Je gaat dan aan jezelf twijfelen: was hij nu altijd zo dik of wordt hij inderdaad steeds vetter en vadsiger? Een foto van Lech Walesa in *De Volkskrant* van zaterdag 19 augustus j.l. maakt aan elke twijfel een einde. Het is een foto, die genomen is tijdens de onderhandelingen in Gdansk in 1980. Inderdaad, Walesa is in die negen jaar vet en vadsig geworden. Van een slanke man is hij geworden tot iemand die vanwege zijn vadsigheid moeite heeft met lopen. Waar er voor de Poolse arbeiders bijna geen voedsel is, is de ruif van Walesa blijkbaar overvol. Er valt niet aan te twijfelen: niet alleen vanwege zijn handelingen en gedragingen is Lech Walesa een bons geworden, ook uiterlijk valt hij niet van welke bons dan ook te onderscheiden.

J.